

slag en watervloed. Teeken op die lijsten aan, wat sommen gelds er door al die ongevallen over heel een strook of land, over zeker aantal jaren verloren gingen. Om kort te gaan: *Houd boek*. Neem van alles notitie. Stel u van alles op de hoogte. En als ge dit b.v. twintig jaren lang gedaan hebt, zie dan in uw uitkomsten na, of er in deze cijfers zekere gelijkmatigheden, zekere constanten, zekere vastheid is, of wel, of deze cijfers jaar in jaar uit zoo hopeloos verschillen en uiteenloopen, dat er geen *peil* op te trekken is.

Wetnu, dit heeft men gedaan. Dat is de dusgenaamde wetenschap der statistiek. In het oog van wie geloof, een wetenschappelijk onderzoek, om te ontdekken, of in het gemeenschappelijk lijden dat God den mensch toezendt, zekere vasten wet heerscht, of wel dat God zonder regel, het kwaad des lijdens nu zoo, dan zus, ons toezendt. En de uitkomst van die wetenschap nu is op ongemeene wijze verrassend geweest. Men is met de statistiek nog lang niet waar men wezen moet. Het bestudeerde terrein is nog veel te beperkt. Van de 1400 miljoen menschen die op aarde leven, zijn nog hoogstens 400 miljoen met zekere zorg bestudeerd, en hoogstens van 200 miljoen ging dit zoover, dat men allengs vaster gegevens op eenigszins uitgebreider schaal verkreeg. Maar men is dan toch een goed eind weegs gevorderd. En die dusver reeds verkregen uitkomsten stellen het nu reeds buiten allen twijfel, dat de gelijkmatigheden vaststaan, en de constanten van het lijden des levens niet langer kan betwist worden. Vooral Buckle in zijn *Geschiedenis der beschaving van Engeland*, trok hieruit interessante gevolgen. Hij toonde aan, dat er van toeval of vrijen wil bij den mensch zoo weinig sprake is, dat veeleer, jaar in jaar uit, steeds hetzelfde zich herhaalt. Er is vaste regelmaat b.v. niet alleen in de zelfmoorden, maar ook in de wijze waarop zelfmoord gezocht wordt. Een vaste evenredigheid onder de zelfmoordenaars, dat jaar in jaar uit zooveel zelfmoorden voorkomen, en daaronder zooveel door verdinking, zooveel door onghang, zooveel door schietgeweer, zooveel door een scherp instrument enz. En ook al neemt men nu aan, dat Buckle hierin overdreef, of dat althans nog de genoemde gegevens ontbreken, om over al deze bijzonderheden reeds uitspraak te doen, zooveel kan dan toch een ieder in de *Jaarcijfers* die elk jaar uitkomen, met eigen oog zien, dat zelfs in ons kleine land de opgaven van het ééne jaar, tot in allerlei bijzonderheden toe, wonderwel op de opgaven van het vorige jaar gelijken. Het getal kinderen dat geboren wordt moge klimmen, maar dan klimt het naar vaste proportie, en nooit ziet men dat er b.v. het ééne jaar een twintig duizend kinderen meer, en het andere jaar twintig duizend kinderen minder geboren worden. Zoo is het ook met de sterfte. Hier moge, dank zij de hygienische maatregelen, daling in de cijfers zijn, maar toch gaat ook die daling gelijkmatig, en nergens onwaart men reusachtige sprongen. Evenzoo is het met de geslachten. Bijna overal evenveel jongens als meisjes geboren, en evenveel mannen als vrouwen gestorven. Ja zoover gaat deze regelmaatheid en vastheid, dat b.v. de Trammaatschappij te Amsterdam jaar in jaar uit eenzelfde getal personen vervoert, en zulks wel met een vaste, gestadige klimming. Wat is nu onzekerder, wat bevalliger dan het in den tram stappen of loopen gaan? En toch, de uitkomst toont ook hier, dat er geen toeval bestaat, en dat alle menschen, bewust of onbewust, jaar in jaar uit, door gelijke motieven tot gelijke daden bewogen worden. Dit is zelfs zoo waar, dat over een heel land het aantal reizigers dat van de sporen gebruik maakt, altoos weer op ongeveer gelijk cijfer uitkomt. Hierop is dan ook elke maatschappij voor vervoer gebaseerd. Ze zou anders eenvoudig niet op te richten zijn. Ja, op kleinere schaal rust hierop eigenlijk elke nering. In een gezonde nering weet men op 1 Januari vooruit, dat men in het jaar dat men inging, ongeveer zoo en zooveel innen zal. Een hotel wordt overgenomen op de berekening dat er jaarlijks zoo en zooveel reizigers afstappen. Slechte bediening, en meer concurrentie, kan dit doen verkeeren. Maar onder gewone omstandigheden levert elk gezond bedrijf jaar in jaar uit zekere vaste som op. En dit alles niettegenstaande toch ieder voelt, hoe er niets wisselvalliger denkbaar is, dan de vraag, wie en hoeveel reizigers in elk jaar in een stad zijn moeten, en welk hotel ze in die stad zullen uitkiezen. Ge zit in een spoor, en kent er nog geen hotel. Ge vraagt er naar aan een medepassagier. Het hotel dat hij u noemt, kiest ge. Louter toeval, zoudt ge zeggen. En toch, toont de uitkomst, dat zelfs in zulke kleinigheden geen toeval heerscht, en dat heel ons menschelek leven, tot in de kleinste bijzonderheden toe, zulk een wondere regelmaat volgt, dat het ééne jaar, onder gelijke omstandigheden, steeds aan het andere jaar gelijk blijft. Voor ons Gereformeerden, niets vreemds, maar voor de Pelagianen een haast ongelooftelijke ontdekking. Want waar blijft zoodoende hun toeval en hun vrije wil?

„Weent niet over mij.”

En Jezus, zich tot haar keerende, zeide: Gij dochters van Jeruzalem, weent niet over mij, maar weent over uzelf, en over uwe kinderen.

Lukas 23 : 28.

Een traan uit deernis om wat zij lijdt, uit andere oog te zien afblijven, vooral zoo die andere een vreemde is, stilt niet, maar verzacht toch uw smart.

En voor die verzachting was ook uw Heiland op den lijdensweg ontvankelijk. Zijn klacht tot Petrus: „Kunt ge dan niet een ure met mij waken?” toont dit. Niet in

zijn Goddelijke natuur, maar als *mensch*, heeft Jezus zijn smartelijk lijden en zijn bitterdood doorworsteld, en dies onder dat lijden verhangt ook naar menscheleke verhoudingen.

Op zichzelf was het weenen van die uitgeleiden buurtvrouwen voor Jezus iets lieflijks. Met Simon van Cyrene, die zijn kruis droeg, zijn die vrouwen de enige vriendelijke verschijning in dit ontzaglijk drama.

Alles en een ieder was Jezus tegen. Judas verraadt hem. De drie getrouwen slapen als doodelijke angst Jezus de ziele verlaat. Petrus verloochent hem. Al zijn jongeren vluchten. Het Sanhedrin is fanatiek haarschtelijk. Herodes minachtend hoog. De hoofdwacht koel spottiek. Pilatus filosofisch laaghartig. De hoop volks die voor het recht staat schreeuwend en weerd tegen Jezus in. Op Golgotha wordt het één lasterend tergen van duivelschen haat.

Ge schaamt u voor uw menschelek geslacht, dat het zoo verraderlijk, zoo schandelijk fanatiek, zoo wild hartstochtelijk, zoo tergend demonisch in heel dit drama handelen, en het aanzien kan.

Maar juist omdat het gansche lijden en stervenstaafereel van Jezus door zoo zwarte schaduw gedrukt wordt, zijn die kleine tintelingen van menscheleke deernis u zoo goud waard.

Simon die het kruis voor Jezus droeg, toen Jezus er onder bezweek, en niet meer kan. En die uitgeleiden vrouwen, die begonnen te huilen toen ze het jammerlijk schouwspel aarzelen.

Te veel moet ge in dat weenen der vrouwen niet zoeken. Als dieselde vrouwen niet uit de achterbuurten waren komen aanloopen, maar op het gerechtsplein voor Gabbatha hadden gestaan, zouden ze meer dan waarschijnlijk, even wild als heel de andere hoop „Kruis hem, kruis hem!” hebben geroepen.

Een volkshoop golfte op en neder naar de wind des daags hem opstuwte. En daarom op het markplein was het één gillen om Jezus' bloed. En hier buiten de poort was het één jammeren, dat die heilige boeiende man sterven moest.

Diep gaat zulk gevoel van deernis bij den grooten hoop nimmer. Er spreekt meer zenuwachtig gevoel dan hart in. Als er één gaat huilen, huilt al de anderen med. Het is het onmiddellijke zien van het lijden dat treft. Het is het tragische dat aangrijpt. Een wilde bandiet die naar het schavot gaat, prikkelt den lust om te zien hoe hij gekneveld wordt. Maar Jezus' gestalte was zoo indrukwekkend edel. Wie hem, op dat oogenblik vooral, aanzag, moest wel door de heilige uitdrukking op zijn gelaat getroffen worden. En Jezus was pas 33 jaar. En dan niet maar uitgeleid ter strafplaats, maar ten doode, en tot den handsten dood, den dood aan het kruis, dood van vloek en schande. Dat maakte het contrast zoo sterk. En dat contrast greep het gevoel van die vrouwen aan. En toen werd het oog vochtig. Eerst bij ééne, toen bij meerdere. Ten slotte trok het leders aandacht. Tot ook Jezus het zag, en hoorde wat ze jammerend uitspreken.

Een uiting van menschelek gevoel voor den Zoon des menschen in de weeten des doods.

En onderwijl die vrouwen voornitloopen, en op hem aandringen, breekt Jezus op eenmaal zijn gang naar Golgotha af, en staat stil, en keert zich tot die vrouwen, en spreekt ze aan.

Niet om ze te danken. Veel min nog om haar gevoel nog levendiger op te wekken. Geen woord komt over zijn lippen om zijn eigen smart nog breder uit te meten.

Veeleer wendt Jezus heur deernis af, zeggende: „Weent niet over mij.”

Jezus stelt die gevoelsstranen van een ondiepe smart, omdat er geen ernst, geen doornen van den toestand, geen dauiden begrip van de realiteit in spreekt. Wat vloeiden die huilende vrouwen er van, dat hier het Lam Gods ter slachting werd geleid, en dat in dit heilig drama voor haar oog het pleit tusschen God en satan, het pleit tusschen eeuwig verdorven en hemelsche heerlijkheid voor al Gods uitverkorenen volgenden werd.

Ook het menschelek gevoel heeft zijn *beteekenis* waarde, maar, o, zoo betrekkelijk. Wat het eerst heilig maakt is juist de levensernst, het insiden van het verleden en de toekomst. En juist die levensernst ontbreekt hier zoo geheel.

Hoor maar, hoe Jezus die vrouwen van het bewegende gevoel naar den spanningsrijke ernst over haar eigen toekomst terugroept: „Gij, dochters van Jeruzalem, weent niet over mij, maar weent over uzelf, en over uwe kinderen.”

Die kinderen stonden er vermoedelijk bij en liepen er om heen. Zoo plegen zulke uitlopende buurtvrouwen haar kinderen bij de hand mee te nemen. Er zullen er wel geweest zijn met haar zuigeling op den arm. Ook wel zwangere vrouwen zullen er onder geweest zijn, die heur kind nog onder het hart droegen.

Althans, zoo ging Jezus in zijn heiligen ernst, en het oog vol uitdrukking van een meer dan menscheleke deernis, voort: „Want niet, er zullen dagen komen, dat zij zeggen zult: Zalig zijn de kinderlooze vrouwen, die borst die niet gezoogd, en de buiken die niet gebaard hebben.”

Jezus denkt aan de wreke Gods, die over het schuldige Jeruzalem zal losbreken. Aan die vreeselijke tijden, zoals ze reeds eenmaal doorleefd waren, toen Jeruzalem voor Babels heermacht viel, en toen „de vaders hun kinderen en de kinderen hun vaders gegeten hadden” (Ezech. 5 : 10).

Maar straks, na Golgotha, zou het nog vreeselijker worden. Een uitmoording zoals geen stad bijna ooit gekend heeft. Dagen zoo bang, dat alle ziel in angst den dood zoeken zou, en roepen: „O, Bergen, valt op ons, en gij, heuvelen, begraft ons!”

Toen hield het schreien op, en vervolgde Jezus zijn zwaren gang naar de Hoofdscheldplaats.

Maar dit heerlijke moment was er dan toch geweest.

Uw Jezus zelf in zulk een oogenblik zichzelf en eigen smart vergetend, om met heel zijn ziel, en met al de menscheleke deernis, die het leven zijner ziel spande, in de vreeselijke straf, die Jeruzalem wachtte, in te leven.

Maar niemand begreep hem. Dat Jeruzalem nu eenmaal zoo worden uitgenoemd, wel mogelyk. Maar wat had die toekomstige uitmoording met dien verdoende, die ter strafplaats werd uitgeleid, te doen?

Jeruzalem, ja, zelfs de altoos teerderde gevoelende vrouw van Jeruzalem verstonde, begreep het niet, dat Jeruzalem er om *Gods wil* was, en dat het door zijn afgoderij voor de ballingschap in Gods tempel in te dragen, den Almachtige zoo schrikkelijk vertoond had, en daarom toen zoo doodelijk was geslagen.

En nog minder verstond Jeruzalem wat nu, op Golgotha, stond te gebeuren, als de stad die God verkoren had, het vermetele bestaan zou, om Gods eigen lieven Zoon, om den Be-

loofde der vaderen, om Israels Messias als Godslasteraar aan het Kruis te slaan.

Die vrouwen, ze zagen het voor oogen, en toch zagen ze er niets van. Alle betekenissen van wat ze daar voor zich zagen, ontging haar. Het was een afgond met bloemen overdekt, waarover ze heengolftien. En ze voelden niet, dat zij zelve meemoorden, ook al was het dat ze weenden om Jezus, want dat iaden zij, met al Jeruzalems vrouwen, recht hadden gestaan, en in Jezus Gods Gezalfde hadden erkend, met haar ook heur mannen en heur zonen voor Jezus zouden zijn te voet gevallen, en hem zouden hebben aangebeden als hun Heere en hun God.

Ze stonden daar te weenen, maar in haar ongelooft. Zij zelve verwierpen den Gezalfde Gods. Ze miskenden Jezus, omdat ze hem niet kenden. En ze konden hem niet kennen met heur ongelooft hart en verleid gemoed.

Ze denken dat Kajaphas en dat Pilatus de vreesden zijn, en zij de medewarige en gevoel volle vrouwen. En dat zijn ze niet. Zij zelve zijn de medeschuldigen. Die vrouwen zijn uit den volkshoop van Jeruzalem, en dat Jeruzalem verwerpt zijn Koning en zijn Heiland, en holt naar buiten, om ginds op Golgotha te staren naar zijn Kruis.

Hier is voor uw Heiland verzware van zijn smart.

Hem gaan ze kruisigen, en hij zal in het bangst gevoel van Godverlatenheid stervend bezwijken, maar dan zal het niet uit zijn.

Zijn Kruis zal een nasleep hebben. Na het Kruisjaar, komt er het halve eeuw verder is, het jaar der verwoesting van Jeruzalem, en dan zullen de jhelen van Gods heilige wreke over de zondestad worden uitgegoten, dat het één kernen van doodsmaart in al Jeruzalems straten zal worden.

Dat moest. Dat kon niet uitblijven. Het Kruis moest er zijn, om de wereld te redden, maar het Kruis kon er niet komen, of het moest zoo bitterlijk aan de zondestad, die het dorst oprichten, gewroken worden. Of hadden ze het niet God tergende op het markplein uitgeleid: „Zijn bloed kome over ons en onze kinderen!”

Nu het zoo dan ook over hen, en over hun kinderen, komet, en nu niet Jezus die moederdaar staan, wier eigen kinderen dan mannen van dertig, veertig jaar zouden zijn, en die dan zoo schriklijk gemarteld en uitgemeend moeten worden. Al de wallen van Jeruzalem met kruisen als bezaaid, en aan elk kruis een vloek. De Jood, die hing weg te sterven, als spottbeeld van dat ééne kruis, waarvan Jeruzalem haar Koning geknigt had.

En dat doorleefte Jezus, terwijl hij zelf naar zijn Kruis gaat. Die vrouwen die om hem weenen, maken dat het rauwe beeld van dien schrikkelijken jammer voor zijn geest opkomt.

Jezus voelt dat hij wel niet de oorzaak, maar dan toch de tusschenschakel is, waardoor dat vreeselijke lijden over Jeruzalem komet zal.

En moest het dan niet zijn eigen lijden verzwaren, het lijden van hem, die zoo roerend betuigd had: „Jeruzalem, Jeruzalem, hoe menig maal heb ik u willen bijeenvergaderen gelijk een kloeken haar kieken onder haar vleugelen aantocht, maar gij hebt niet gewild. Zoo worde dan uw huis u woest gelaten!”

En nu, doet niet meer dan één in de lijden. De vrouwen ook evenzoo als de vrouwen deden? Ze volgen Jezus op zijn somberen lijdensweg, stap voor stap. Nu niet met statien, en hij elke statie een tafereel uit Jezus' lijden op hout geschilderd. Maar dan toch met statien in de verbeelding. En zoo maken ze weer heel het lijden van den Heiland mee, tot eindelijk Paschen komet, en de won des geklages in den jubel van verlossing overgaat.

Maar wat haat het, zoo dit bij een naspeuren van Jezus' lijden met het weeke gevoels-oog blijft, en het oog der ziel inmiddels niet den Gezalfde Gods in hem ontwaart, en de gevoelige man of de gevoelige vrouw niet tot bekeering komet, en niet meester in dat Kruis, om als Jezus verrijst met hem op te staan?

Eger nog, hoevelen maakten dat lijden van Jezus het gevoelig ook niet vochtig, die straks den Zoon van God wederom kruisigden door hun afval in zonde!

En al wat is al zulk gevoel zonder geloof anders, en wat is het beter dan het weenen van die schreiende vrouwen buiten Jeruzalem? Weenen om Jezus, en feitelijk nog tot het lijden van uw Heiland toedoen, door het oordeel dat ge over u haalt.

En daarom niet, die vrouwen nagedaan, maar liever het oog op een Simon van Cyrene gericht, van wien niet staat dat hij weende, maar wel, dat hij het Kruis van Jezus droeg.

Hij droeg het voor Jezus uit. Draagt gij het uw Heiland navolgende?

Gij weet wat de Man van Smarte eens tot zijn jongeren gezegd heeft: „Wie zijn kruis niet opneemt, en draagt, en mij navolgt, is mijns niet waardig!”

Amsterdam, 24 Maart 1899.

Festus Hommius.

In het begin dezer maand is aan de Vrije Universiteit een dissertatie verdedigd, die haar eere brengt. We bedoelen de dissertatie van Dr. P. J. Wijminga, predikant te Voorburg, over Festus Hommius.

Deze studie heeft dan ook zelfs buiten onzen kring zoo uitnemend indruk gemaakt, dat de *N. Rotd. Cour.* er een recensie van meer dan een geheele kolom aan wijdde, en ze als „hoogstverdienstelijk” prees.

Hierop wijzen we, niet alsof we aan lofspraak van die zijde zoo buitengewone waarde hechten, maar omdat tegen de vele onderschatting waaraan de Vrije Universiteit van zekere zijde nog altoos blootstaat, het feit dient gereleveerd te worden, dat er bijna nog nimmer een promotie aan de Vrije Universiteit plaats had, of hetzij in ons eigen land, hetzij in het buitenland, werd op haar dissertaties de aandacht gevestigd, als wezenlijke bijdrage tot de wetenschap.

Gaat nu ook hier de regel door, dat aan zulke vruchten de boom gekend wordt, dan blijkt toch, hoe in dezen boom levenskracht zit, en hoe de Vrije Universiteit reeds na kort bestaan, er niet zeer kleine kracht in slaagde, op het gebied der wetenschap tot zekere beteekenis te geraken.

Van wat de hoogleraren uitgaven, kon men nog altoos zeggen, dat deze hun op-

leiding aan de Staatsuniversiteiten hadden genot, maar van zulke dissertaties gaat dit niet op. Die zijn het werk van jonge mannen, die geheel en uitsluitend aan de Vrije Universiteit onderwezen, gevormd en opgeleid zijn.

En nu mag, zonder overdrijving gezegd, dat de studie van Dr. Wijminga mee tot het beste behoort, wat dusver onzerzijds het licht zag.

Het onderzoek was volledig, en Dr. H. H. Kuyper stelde hem in de gelegenheid, door hem inzage van de proefbladen van zijn eerlang uitkomend werk over de *Postach* te geven, het op een paar punten nog vollediger te maken.

Doeh niet alleen dat het onderzoek volledig is, het gedijde ook tot rijpheid. De talloze details zijn *verwerkt*. Uit de vele losse steenen, met zoo keurige zorg bijeen-gegaard, is een architectonisch geheel gebouwd; en tegenover de tegenspraak van niet-Calvinistische zijde, is het goed recht der Calvinisten in de Remonstrantische troebelen met eere gehandhaafd.

Festus Hommius staat in dit werk van Dr. Wijminga ten voeten toe uit voor u. Deze beeldhouwer boeteerde hem zoo rijk en schoon, dat het leven uit het marmer spreekt.

Dit nu stellen we op te hooger prijs, omdat Dr. Wijminga reeds in de praktijk van het leven was ingegaan.

Een student, die binnen een jaar na zijn doctoraat promoveerde, zou een zoo doordoorstukt stuk zelfs niet hebben kunnen leveren, reeds de tijd zou het verboden hebben. In zulk een werk zit meer dan twee volle jaren studie in. Het is geen *proefschrift* in den gewonen zin, het is een wetenschappelijke studie.

En dit juist geeft aan dit werk in ons oog een nog hooger betekenis.

Als predikant van de Gereformeerde kerken is men vooral in onze dagen op en top bezet. De eischen der praktijk zijn ongelooft groot. Nooit is er rust. Alles moet door propaganda van beginselen vastgezet. En wie zulk een predikantenleven niet van nabij kent, maakt zich geen voorstelling van de inspanning, die van onze Gereformeerde predikanten, zoo ze in der waarheid trouwelijk dienen, gevergd wordt.

Dr. Wijminga is dan ook opzettelijk uit Zaandam naar het stille Voorburg verhuisd, om voor zulk een breede en diepe studie tijd te vinden.

Maar het is hem dan toch gelukt, in die kleine kerk zoo met zijn tijd te woekeren, dat zijn werk er nu is, en er met eere is.

En hieruit nu spreekt zedelijke wijskracht, ordelijke levensbeheersching.

En daar juist komt het op aan.

Wie zich ghijden laat langs de rails der kerkelijke praktijk, houdt op man van studie en van wetenschap te zijn. Hij voeldt zich door geen studie meer, en kan geen wetenschap voortbrengen. Iets wat daarom zoo gevaarlijk is, omdat het en de prediking, en daardoor de kerk ten slotte verarmt.

Doch even waar is het, dat men zonder buitengewone zelfbeheersching en beheersching van zijn tijd, vanzelf ghijden gaat, tot men afglijdt, en in de *terre à terre* vlakke terecht komet.

En vooral met het oog hierop, heeft nu een studie als Dr. Wijminga gaf, zoo hooge, wijl ook zedelijke beteekenis.

Ze toont wat kan, al kon het het nauwlijks.

Hiervan nu gaat vanzelf een prikkel uit ook op anderen, en zonder overdrijving mag dus gezegd, dat het wetenschappelijk leven onder onze predikanten door deze studie een nieuwe aansporing ontving.

Want ook al geven we toe, dat niet ieders gaven even ver reiken, dat niet ieder de kosten kan maken die voor deze studie gemaakt zijn, en dat niet in alle kerken kan wat in Voorburg ternauwer-nood kon, er gaat van deze studie dan toch een protest uit tegen het niets doen aan de wetenschap, en tegen een stellen van de wetenschap op non-activiteit.

We hebben daarom goeden moed. Zoo we maar volhardten, zullen we wel verder komen.

Reeds nu leefde de Gereformeerde Theologie, die zoo lang haar winterslaap sliep, zoo schoon en zoo helder wakker op.

Daardoor zal ze in toenemende mate invloed oefenen.

En die invloed zal niet alleen onze kerken, maar ook ons volk en vaderland ten goede komen.

Daar toe te hebben bijgedragen is Dr. Wijminga's eere!

Ineengroefing.

IV.

Onze geïnstitueerde kerken hebben niet gekozen voor „ambtelijke Theologie.” Ze hebben er tegen gekozen. Zoowel de erkenning van de „vrije studie,” als de regeling van sommige verhoudingen ten opzichte der Vrije Universiteit, bewijzen dit.

Wie zegt: „ambtelijke Theologie,” sluit daarmee alle niet-ambtelijke Theologie kortweg uit. Wat uit het ambt vloeit, kan nooit anders dan door het „ambt” tot stand komen.

De zaak ligt dus zoo, dat, genomen de tegenstelling: ambtelijk of particulier initiatief? *heide*, zoowel de Vrije Universiteit als de School te Kampen, onder het *particulier* initiatief vallen.

Wel toch gaat het particulier initiatief wat de School te Kampen betreft van de institutaire kerken uit, maar al wat de institutaire kerken *niet* door het *ambt* doen, doen ze op geheel gelijken voet met wat verenigingen of enkele personen doen. Altoos behoudens één onderscheid, waarover nader.

Een geïnstitueerde kerk kan een gymnasium oprichten en onderhouden. Niet amb-

telijk. Maar met precies hetzelfde recht waarmee ieder ander het kan doen. Wat een ieder doen mag, mag ook het kerkelijk instituut doen.

Zoo kan de geïnstitueerde kerk er een apotheek op nahouden, gelijk dit te Amsterdam lang het geval was. Ze kan een eigen bakkerij hebben. Ze kan een bouw-hoeve exploiteeren, om de weesjongens op te voeden. Ze kan een bibliotheek aanleggen. Ze kan een zendingsschip charteren. Ze kan huizen en winkels op haar erf bouwen en verhuren. Ze kan een eigen drukkerij hebben. Ze kan architecten en bouwheeren aanstellen. Ze kan een assurantie organiseren onder haar leden. Ze kan een coöperatie oprichten. Kortom, er is schier niets uit te denken, dat geïnstitueerde kerken niet gedaan hebben, of nog doen, of doen kunnen.

Zoo nu kan de geïnstitueerde kerk ook een Universiteit stichten, ze kan een Faculteit tot stand brengen, ze kan een Seminarie in het leven roepen. En dat volstrekt niet alleen voor de Theologen, maar voor elke wetenschap, en voor alle wetenschappen.

Andere verenigingen kunnen dat alles ook doen. Particulieren evenzoo. Maar op zichzelf belet niets dat de geïnstitueerde kerk er mede de hand aan sla. Maar wat ze van dien aard ook doe, ze doet het en kan het alleen door op denzelfden rechtsgrond waarop ook anderen het doen.

Zelfs al hangt een of ander tot op zekere hoogte met het ambt saam, zoo het niet door *een krachtens* het ambt, en dat exclusieve, behoort gedaan te worden, staat de geïnstitueerde kerk ten deze volkomen met het particulier initiatief op één lijn.

Een voorbeeld make dit duidelijk.

Een groote diaconie kan er voordeel in zien, er zelve een apotheek op na te houden, of ook een bakkerij. Dit kan, en kwam zoo voor. Deels bestaat het nog. Nu hangt zoowel die apotheek als die bakkerij niet met het diaconale ambt saam. Beide worden er op nagehouden, niet om winst te bejagen, maar om de armen te beter te helpen.

Maar niettegenstaande er alhier hier metterdaad *zekere samenhang* bestaat tusschen het diaconale ambt en die apotheek of bakkerij, staat de kerk, die ze er op nahoudt, ten aanzien van die apotheek en van die bakkerij, nochtans geheel op één lijn en op één voet met ieder particulier apotheeker of privaat bakker. Recepten klaarmaken en brood bakken toch komet in geen enkel moment oorzakelijk uit het ambt op.

Evenzoo is het, als een kerk een kerkgebouw laat zetten. Dan neemt ze een architect, een aannemer, opzichters enz. in dienst. Ze heeft het zeggenschap over plan en bestek. Zij, de kerk, besteedt uit, en schrijft tot op zekere hoogte aan den architect voor wat hij te doen heeft. Doch ook dat kan een particulier doen. Meer dan één particulier heeft dan ook op eigen kosten een kerkgebouw gezet. En al bestaat ook hier tot op zekere hoogte *zekere verwijderd verband* tusschen het ambt van den liturg en den bouw, toch ziet ieder terstond, dat niet het ambt bouwt, maar dat de geïnstitueerde kerk, evenals elke andere vereniging, van de voorhanden bouwklunde en bouwmiddelen gebruik maakt.

Nu nog bezitten onze geïnstitueerde kerken een gymnasium, maar het onderwijs in de wiskunde, in het Fransch enz. dat daar gegeven wordt, vloeit in niets oorzakelijk voort uit het ambt van predikant, onderling of diaken. De geïnstitueerde kerk benoemt voor dit onderwijs docenten, evenals iedere andere particuliere vereniging. De regels voor het onderwijs vloeien niet uit het ambt, maar uit de paedagogie. Al bestaat dan ook hier *zekere verwijderd samenhang* met het ambt, b.v. dat men ook Hebreeuwsch doceert, en door Grieksch en Latijn, de patristische taal tot haar recht laat komet, toch doet dit niets af of toe aan het feit, dat de geïnstitueerde kerk, die een gymnasium sticht, dit doet met gelijkelijk recht als ieder ander, maar dan ook staat op het particulier initiatief.

Alkan een geïnstitueerde kerk ook al deze niet-ambtelijke dingen doen, ze *behoeft* ze daarom niet te doen. De Hernhutters houden er in Duitsland zelfs bierbrouwerijen en bierhuizen en „Weinstubchen” op na om geld te maken, maar niemand zou dit aan onze kerken willen aanbevelen. In den regel zelfs zal een geïnstitueerde kerk veiliggaan, als ze niets doet wat ze niet behoef te doen, en wat anderen even goed doen kunnen als zij. Haar kracht ligt in concentratie. Assurantie, coöperatie, verhuren van huizen enz. dreigen haar altoos te materialiseeren. Maar het feit valt niet te betwisten, dat niemand aan een kerk beletten kan te doen datgene wat elke vereniging mag en kan doen, mits maar wel verstaan zij, dat ze het dan niet *qua* kerk doet, maar altoos naar den regel van het particulier initiatief.

Dit moest eenigszins nader toegelicht, omdat juist op dit punt nog zooveel misverstand heerscht.

Een geïnstitueerde kerk kan drieërlei dingen doen: 1°. Dingen die *door* het ambt, en door het ambt *alleen* kunnen geschieden, d. w. z. de dienst des Woords en der Sacramenten, de dienst der Tucht, en de dienst der Diaconale Barmhartigheid. 2°. Dingen die niet door het ambt gedaan worden, maar die toch met het ambt in *zekere verband* staan, b.v. een kerkgebouw zetten, een weeshuis bouwen, een apotheek oprichten, enz. 3°. Dingen die *niet* met het ambt uitstaande hebben, zoo b.v. een bierbrouwerij, een fabriek, een assurantie, een coöperatie enz. in het leven roepen.

De eerste dezer drie categorieën nu omvat datgene wat *alleen* de geïnstitueerde kerk mag doen, en waar ieder particulier van af heeft te blijven. De tweede categorie omvat wat ieder particulier, en zoo ook zij mag doen, maar waarbij met de noden en behoeften van de geïnstitueerde kerk ook door elk particulier rekening is

te houden. En al datgene, wat ijer initiatief hookeijks is te lette.

Nu behoort he siteit, van een Fa zoodra we op Cl tweede categorie.

Noch de Unive noch het Semina zin van het kerk staat er tusschen ven wordt aan de en op het Semina ambt. Het sterks Faculteit, maar te voor alle Faculte worden toegelicht hands toch reeds.

Sticht nu de een Universiteit, i zorgt ze uit eige verband met het a Daarentegen, neen tief, dan legt ze d noodig contractue

Maar hetzij ze b doet, noch de Uni op, en heeft alzoo instituere kerk, ganisme.

Natuurlijk reden hen, die een *ambtel* ook al verstaan we enkelen zijn, die l plaatsen ons voor op het standpunt kerken is ingenom is de Theologie n

Maar dan staat e Vrije Universiteit Faculteit, als de Se wetenschappelijk le instituit, maar uit trekken en afleide schen zijn kerkelij Theologische Schoe geïnstitueerde kerk plaats grijpt krachte de geïnstitueerde k tuculier initiatief zeh

Van de „opleidn is schap.” „Opleidn is niet. Maar de we aangewend worden, schap der Theologi haar vormt, is een akker van het organ den akker van de k

Het niet-Christelij buiten beschouwing, heel ander onderwer voort bij stuk gehu quaestie der *ineeng* onder mannen, die vierkant op het Ch dus ook aan de Wet wetenschap, den eis op den bodem van nader naar die allee Gods Woord, die h vindt in de Gerefor

We verlaten dus g kelijk terrein, maar terug binnen dat kle kelijk terrein, dat bin het instituut ligt.

We hebben alzo t Rechts de grenze palissaden van het in die loopt, waar obje het Woord en subje verlichting, die vrucht eindigt.

De kerk als org onvat de volheid van en leidt dat leven vo Christelijken doop ge

Ren der utingen n van het bewustzijns die door Christus nie seerd is, maar die ond schappij van den Hei

Het nu al, dat e zeker eigenaardig ka kan het organisch v Wetenschap en de The worden, of de Theol schap te zijn.

Dit is ons dan ook staan door de ongeloe ken, daarentegen is d treden, die de verdei van de stelling, dat wetenschap is.

Voorshands gaan w schilpunt niet in, maa van de onderstelling, geerd wordt als een r gens met de wetensch hand staat; en alzo Kerk als instituut, m organisme.

Onze Eer

XLVI